

Észrevételek Pór Antal „Erdélyi vajdák“ cz. czikkére.

Pór Antal, igen tisztelt barátom az „Erdélyi Múzeum“ 1893. évi I. füzetében egybeállította az erdélyi vajdák sorozatát a XIV. századig. Több irányban kiváló figyelmet érdemel e munkája. Egyik érdeme többek közt, hogy arra az eddigelé alig megfigyelt körülményre hívja fel figyelmünket, mikép már az Árpádok alatt is találkozzunk *tényleges* és *címtetes* vajdákkal. Oly jelenség ez, mely e korszakbeli egyéb méltóságosoknál — nevezetesen pedig a bánoknál — is előfordúl.

Annál a nagy jelentőségnél fogva, melyet az archontologia a történet terén a különleges kutatások segédeszközeként elfoglal — okvetetlen kellék, hogy az összeállítás e részben minden irányban tökéletes, első sorban azonban megbízható legyen. Ebből az okból Pór Antal bizonyára nem veszi rossz néven, ha az ügy érdekében munkáját néhány chronologiai és családtörténeti adattal kiegészítem.

* * *

1. *Miklós*, a ki a fenti jegyzékben 1176 szeptember végén vajdaként szerepel — 1176-ban nem létezett. A hivatkozott forrás (Wenzel I. — nem II. — 73.) csakugyan 1176-ra teszi a vonatkozó okíratot. Eredetije ugyan nem fekszik előttem, s így nem is dönthetem el, vajjon az eredeti szövegbe, avagy pedig a kiadásba csúszott-e be tollhiba; annyi azonban bizonyos, hogy az 1176-iki keltezés hamis. Az okírat Mikod István bán szentmiklósi birtoka és Egyházfalva, Torda, Koppán, Zynd, Szent-Mihályfalva és Keresztes helységek közti határmérésről szól. 1276-ban azonban rátalálunk (Kökényesrenold nb. 1) Mikod, szörényi bánra, a ki egyébként 1270—1298. szerepel.

1) Fejér V. 2. 340. Wenzel XII. 174.

Ez a Mikod bán 1288-ban a Tordavármegyében fekvő szentmiklósi birtokát az erdélyi püspökségnek ajándékozta. Ez a Szent-Miklós, Koppán ¹⁾ mellett fekszik. Tehát, mert megegzáfoglalhatatlan, hogy a fentebbi okíratnak 1276. évi keltezésűnek kellene lennie: az abban említett vajda azzal a Pok nembeli Miklós vajdával azonos, a ki 1277-ben jó elő. ²⁾

2. Hogy *Benedek* vajda a híres Bór nb. Bánk bánnal azonos lenne — kézzelfogható czáfolatot nyújt erre többrendbeli — Wenzel I. 98 (1208), VI. 325 (1208) és Fejér III. 1. 66. — okírat. Mind emez okíratokból kitetszik, hogy Benedek vajda és Bánk bán két, merőben különböző személy s a két utóbb említett okíratban az országos méltóságosok sorában mind a kettő közvetlenül egymás után van felsorolva: „Bancone Bano, Benedicto woiawoda existentibus.“

3. *Smaragd* vajdára nézve (1206) — a valószínűség a mellett szól, hogy az állítólag Champagneból Magyarországra vándorolt Zsám-béki-család sarja. ³⁾

4. A Wenzel-féle (XI. 173) okíratra nézve chronologiai szempontból (mely okírat 1221-ben kelt, Wenzel azonban keltét 1223-ra teszi) az a megjegyzésünk, hogy ebben az okíratban felsorolt méltóságviselők egyetlen egy más 1223-iki okíratban sem fordulnak elő, ellenben valamennyi másutt is, 1221-ben.

5. Pál vajdának volt egy *Boccha* nevű helyettese is.

6. Az 1233—1234-ki években előforduló (egy ízben „nagy orrú“ melléknévvel apostrofált) *Dénes*, mivel a fiatal társkirály okírataiban a méltóságviselők közt említi, egész határozottan a Jurle nb. Zala-szentgróti Dénes fia. — Ellenben a Tomaj nb. Dénes (hasonlóképp egy Dénes fia), a losonczy Bánffyak őse, 1233-ban és 1234-ben nádor. ⁴⁾

¹⁾ Wenzel IV. 332.

²⁾ Fejér V. 2. 405.

³⁾ IV. Béla 1258-ban megerősíti az Aynard (szolgagyőri és főispán) testvérei Smaragd (székesfehérvári prépost) és Gilét ősei által egykoron a Zsám-béki János-kolostor javára tett adományozását. Az ősök: Egyed comes és *Smaragd* comes; ez utóbbi a többi közt Zsám-bék egy részét is a kolostornak adományozta. (V. ő. erre vonatkozólag „A magyar nemzetségek a XIV. század végéig cz. művem II. k. 417. l.)

⁴⁾ Hazai okmánytár IV. 18. Wenzel VI. 549. 551.

7. Az 1242. és 1251-ki évek közt szereplő *Lőrincz* vajda, nem azonos Keménynek Lőrincz nevű fiával, mert Kemény fia 1271. márcz. 23-án ¹⁾ Újhelyt Debretével, Lubóval, Patvaróczczal és Szerdahelylyel kapja, az 1273-ik évben pedig még soproni és kemluki főispán, Lőrincz azonban 1270-ben már nincs az élők sorában. ²⁾ Lőrincz fiáról — Kemény állítólagos unokájáról — se tudunk, csakis a Kemény és „Bakó“ Miklós (utóbbi a Matucsinaiak őse) testvéreket ismerjük; ellenben Lőrincz vajda egy hasonlónevű fiút hagyott hátra maga után. Alább egyébként még meggyőződünk felőle, Lőrincz vajda 1252-ben még fungál.

8. Az a feltevés, hogy már 1252-ben valami *László* vajda (együttal Valkó főispánjaként) fordul elő — a Fejéernél IV. 2. 147. előforduló okiratban levő hibán sarkall. A kir. kuria által 1758-ban kiállított bitelesített másolatban ³⁾ csak „L . . . woiwodam Transsilvanum et comitem de Valkou“-ról van szó. Világos tehát, hogy határozottan hamarább gondolhatunk az 1251 november 24-ki okiratban még előforduló Lőrincz vajda s. valkói főispánra, mint az okiratilag csak 1263-ki évben feltűnő Lászlóra.

9. Nem áll, hogy a Hazai Okmánytár VIII. 72. szerint 1257-ben egy *Péter* nevű alnádorra találunk. A vonatkozó helyen közölt 1257-i oklevél Péter alnádornak egyik 1364-ki ítéletében van megemlítve s az alnádornak emez okirata az országos levéltárban van. ⁴⁾

10. Hasonlóképp helytelen az a feltevés is, mintha Pál fia *Miklós*, a Csanád nemzetséghez tartoznék.

A leszármazásnak bizonyításául szerző által idézett oklevelek egyáltalán nem igazolják ez állítást. A Wenzel-féle (VIII. 366.) okirat csak annyit mond, hogy Miklós vajda 1271-ben Tamás (mindenesetre Csanád nb.) comessel, néhány a vajda által elfoglalt telgedi és szabolcsi részletre kiegészített s jogszerű birtokosának, Tamás comesnek visszaadta s ugyanazt a határmegjelölést állította fel újból, mely annak előtte Tamásnak eme birtokait Pál comes, a vajda atyjának birtokaitól elválasztotta. De arról, mintha a vajda e birtokokat talán Tamás comessel való rokonsága révén vette volna birtokába: az okiratban egy árva szóval sincs említés. A második, 1279. évben kelt okirat (Wenzel, XII. 251.) Pál fia, Miklós vajdának köze-

¹⁾ Wenzel XII. 41. ²⁾ Wenzel VIII. 294. Hazai okmtár VIII. 189. ³⁾ Székely oklevéltár I. 10. ⁴⁾ O. L. pecsétek mutatója 26.

lebbi ismertetésére nézve semmi egyebet sem mond, mint hogy a vajda és testvére, Gerő 1272-ben a derspalotai vár birtokosai voltak. A „Hazai Okmánytár“-beli (VII. 106. és VIII. 117.) évszám nélküli okiratok csak egy Miklós nevű vajdáról tesznek említést.

11. Az a feltevés, mintha (a Csák nb.) *Máté* már 1269-ben vajda lett volna, a Zichy okmánytárban található (I. 21.), idézett oklevélben levő tollhibán alapúl. Mivel ezt az okiratot V. István állította ki s ugyanebben a IV. Béla halála után Székesfehérvárt történt megkoronázását is megemlíti: világos, hogy nem 1269-ben, Béla élete idejében állíttathatott ki, hanem az 1270-iki archontológiával megegyezőleg, kelte határozottan 1270-re teendő.

12. Tévedés, mintha 1292. július 29-én, midőn a magyar rendek Morosini Albertet honfűsítják — *László* tényleges erdélyi vajda lett volna. Számos forrás és író — Fejér VII. 5. 502. és másutt — ez okirat kiállítása idejét 1292. július 29-kére teszi. Azon számos tisztviselő, a kik ez oklevélben felemlítve vannak, engem mégis arról győz meg, hogy a keltezésben lényeges hiba van, egészen eltekintve attól, mikép Andrást 1292-ben, tehát még Fennena élte idején sem vezethette erre a lépésre.

Mindenekelőtt is megjegyzendő, hogy 1292-ben sem Apor, se Roland nem nádor; ellenben rátalálunk mindkettőre e méltóságukban 1298-ban. (Hazai okmánytár VIII. 380. 385 és Zichy okmtár I. 89.) 1292-ben nem Jakab, hanem Blagaji Rasitslav a szlapon bán (Haz. Okmt. VI. 368. VIII. 319. szeptber 13). István országbíró 1292-ben hasztalanúl keressük, mert akkor Tamás az országbíró; ellenben 1298-ban okíratilag ráakadunk Ákos nb. István országbíróra (Haz. Okmt. VI. 431. Knauz II. 456.) Mózes nem főtárnoka a királynénak 1292-ben (1293-ban Ákos nb. István tölti be e tiszteket), de igen 1299-ben (Fejér VI. 2. 229. Wenzel V. 202. Hazai Okmt. VI. 444.) 1292. (jan. 30 án, aug. 11-én) Bagomér, Ludányi Gábor fia a honti főispán (Fejér VI. 1. 232. Haz. Okmt. VI. 378. VIII. 315). — 1292-ben nem találunk rá valami János nevű fehérmegyei főispánra; ekkor Lázár fia Benedek az. (Fejér VI. 1. 207.) Ellenben 1299-ben (aug. 23-án) János főispán (Fejér VI. 2. 264); hasonlókép Pál a komáromi főispán 1298-ban (Haz. Okmt. VI. 434).

E szerint tehát megczáfólhatatlannak tartom, hogy ez az okirat 1298 július 29-én lőn kiállítva.

13. Hogy III. András 1297-ben *Roland* címzetes vajdáról úgy nyilatkozik, mintha kivégeztette volna: az „extirpatio“ szóinak helytelen értelmezésén alapúl. Mert Roland 1298. július 29-én még élt, s még III. Andrásnak halála után, 1301. jan. 15-én is találkozunk vele. Ekkor azonban nem „*Rolandus voivoda, magister tavernicorum reginae*“ már. Fejér (VI. 2. 326) szórendjébe hiba csúszott be s eme szavak: „*magistri tavernicorum nostrorum*“ Domonkos mesterre vonatkoznak, a ki közvetlenül Roland előtt van az okiratban megemlítve.

14. *László* vajdának rokonságára vonatkozólag — az 1308. évhez — az a megjegyzésem, hogy ez a vajda 1308. július 22-én¹⁾ Pokor (Pucus) helységet Zemlék mesternek ítéli oda szemben Albert fia Péterrel és Bálint fia Jánossal. — Itt hivatkozik proximusának, az elhalt *Lőrincz*nek egyik bizonylatára, melyben ez igazolja, hogy az említett birtokot királyi adományozás útján kapta, de Zemléknek ajándékozta a személye körül szerzett érdemeinek megjutalmazásául. *Lőrincz*nek emez ajándékozását az 1308-ban hasonlóképp már nem élő fia, *Lökös* is megerősíti. Eddigélé nem tudom ki volt ez a *Lőrincz* és fia *Lökös*; ama főurak sorában, a kik Pozsonyban 1304. aug. 24-én Róbert Károly javára az osztrák Rudolfal szövetséget kötnek, rátalálunk egy *Leukus* mesterre, *Lőrincz* mester fiára is.²⁾

15. A chronologialeg közelebből meg nem határozható vajdák számát még egy *Miklóssal* szaporíthatjuk 1333. okt. 8-án³⁾ t. i. Neuscái György fia Sebestyén, Bosod másképp Zomlyn nevű biharmegyei birtokát vejének, Vásári Jánosnak örök birtokul átadja. Vásári Jánosnak az atyja: *Miklós volt-vajda*, ennek az atyja pedig Loránd. 1295. márcz. 30-án⁴⁾ Vásári Miklós még nem vajda; csak annyit tudunk felőle, hogy Ajkai Péter és Rorand fiai György, *Lőrincz* és Miklós a váradi konvent előtt a nevezett napon Vásári nevű birtok iránt folyt perünkben kiegyeznek s azt felosztják.

16. A február elejétől az 1351. év végéig előforduló *Tamás* vajda az 1353-iki okirat szerint (Fejér IX. 2. 279, melyben volt-vajdaként van feltüntetve.) *Csór* nb. *Péter* fia (1350-ben még körösi főispán; 1353. decz. 2-ika óta kir. főajtónálló.)

Dr. WERTNER MÓR.

¹⁾ Zichy okmtár I. 117. 118. ²⁾ Fejér. VIII. 1. 160. ³⁾ *Anjoukkori Okmánytár.* III. 38. ⁴⁾ *Hazai Okmánytár,* VIII. 347.